

Žarko LAZAREVIĆ*

ZNAČILNOSTI INDUSTRIALIZACIJE V OBDOBJU MED SVETOVNIMA VOJNAMA

Vznik in napredovanje industrializacije omogočajo in spodbujajo številni dejavniki. S posplošitvijo pa lahko med pomembnejše uvrstimo naslednje pogoje: ustrezno *sistemske okolje* (zakonodaja, ki na pregleden način ureja statusni položaj gospodarskih subjektov: trgovinski zakonik, zakon o carinah, urejeno zunanje trgovinsko poslovanje - trgovinski sporazumi, sporazumi o plačilnem prometu, zakon o dolžniško-upniških razmerjih), *institucionalno okolje* (tekoča vladna gospodarska politika in politika lokalnih oblasti: banovina, občine, ustanove za podpiranje industrijskega razvoja: različne zbornice in druga interesna združenja), *finančno infrastrukturo* (razvit sistem raznovrstnih bank in hranilnic, ki zbirajo prihranke pri prebivalstvu in jih usmerjajo v financiranje podjetniške pobude), *prometno infrastrukturo* (železnice, ceste, PTT promet); *energetsko infrastrukturo* (premogovniki, elektrifikacija), zadostno *povpraševanje* po industrijskih izdelkih doma ali v tujini; *razpoložljivo delovno silo*, ki je pripravljena poprijeti za delo, z ustrezno izobrazbo na vseh ravneh, od najbolj preprostih do najbolj zahtevnih, in kar je najpomembnejše ter zanesljivo ne sodi na konec, še *podjetno prebivalstvo, se pravi podjetnike, kot nosilce industrializacijskih procesov*.

Uvodoma je treba poudariti, da so bili vsi infrastrukturni pogoji za vznik in napredovanje industrializacije izpolnjeni že do nastanka jugoslovanske države ali pa v prvih letih po njenem nastanku. Nekoliko več pozornosti pa moramo nameniti podjetnikom, saj je bila od njih odvisna dinamika in kakovost industrializacije. Pri tem pa izhajamo iz stališča, da lahko pri obravnavi industrializacije med obema vojnama in vlogi podjetnikov v njej na površinski ravni, se pravi z nujno posplošitvijo, ločimo dve osnovni skupini podjetnikov in sicer pogojno rečeno "*stare in nove*" podjetnike. V skupino "*starih*" podjetnikov štejemo tiste posameznike, ki so se zaradi svoje izobrazbe, varčnosti, podjetnosti in nena zadnje zaradi premožnosti, ki so jo omogočile prejšnje lastnosti, uveljavili na različnih področjih gospodarskega življenja (industrija, bančništvo) že pred prvo svetovno vojno. V obdobju do druge svetovne vojne pa se je v spremenjenih političnih in gospodarskih okoliščinah njihov položaj močno spremenil. Slovenska vključitev v Jugoslavijo je namreč omogočila sorazmerno ozki skupini, dotedaj le pokrajinsko pomembnih poslovnežev, dvig na višjo raven. V njim naklonjenih novih razmerah so postali veletrgovci, industrialci, bančniki in finančniki v pravem pomenu besede; postali so mogočnejši, ki so odločali v slovenskem gospodarstvu. V začetnem obdobju so za utrditev svojega položaja izkoristili politično vzdušje, izrazito nenaklonjeno gospodarski aktivnosti tujcev v Sloveniji; naslonili so se na državo in njene mehanizme zakonske prisile pri izločanju tuje

* Zgodovinar, dr., višji znanstveni sodelavec.

konkurence iz slovenskega gospodarstva (nacionalizacije oziroma nostrifikacije). Kasneje, ko so se razmere ustalile, postale običajne in zato predvidljive, pa jim je naglo pridobljena gospodarska moč izdatno služila za ohranjanje in nadgradnjo pozicij, ki so jo tej skupini poslovnežev "*podarile*" prevratne razmere. Za ta tip podjetnikov je značilno, da je bil osredotočen pretežno v bančništvu in raznovrstnih (industrijskih in trgovskih) delniških družbah.

Drugi tip podjetnikov, ki jih združujemo pod oznako "*novi*" podjetniki, pa je svojo gospodarsko priložnost ravno tako dobil tudi v tem času, vendar so izhajali iz drugačnih izhodišč. Vanj lahko uvrstimo vse tiste podjetnike, ki so v obdobju med vojnami iz skromnih zametkov ali pa iz nič širokopotezno krenili na podjetniško pot. V okviru gospodarskih sektorjev so najznačilnejše industrijske panoge, ki jih bomo podrobneje analizirali v nadaljevanju, znatna pa je bila tudi rast obrtništva in trgovine. Pojavili so se številni podjetniki, ki so v novih razmerah in novem gospodarskem prostoru iskali, mnogi pa tudi trajno našli priložnost za uresničevanje svojih zamisli. Razmahu te podjetnosti je botrovalo jugoslovansko povpraševanje, ki je bilo poglobitni spodbujevalec slovenske industrializacije, poleg tega pa še odsotnost tuje konkurence (zaščitna carinska politika!). Te okoliščine so omogočile nastop množice novih podjetnikov, ki so ustanavljali številna majhna podjetja (mnoga so zrasla iz obrtnega udejstvovanja), predvsem v predelovalni industriji, ki niso zahtevala velikih investicijskih priprav in angažiranja velikih finančnih sredstev. V njihovem proizvodnem procesu je prevladovalo delo, terjala so veliko nekvalificirane, zgolj priučene delovne sile, ki je je bilo v Sloveniji v izobilju. Znotraj te tipske skupine lahko ločimo prav tako dva tipa in sicer tiste, ki so se na pot podjetništva podali z razširitvijo obrtnega udejstvovanja in druge, ki so v tem času začeli tako rekoč iz nič. Za to skupino "*novih*" podjetnikov, ki se je šele pričlenjala vzpenjati na družbeni in gospodarski lestvici, pa je bilo značilno, da je v organizacijski zasnovi prisegala na družbe z omejeno zavezo in osebne firme.

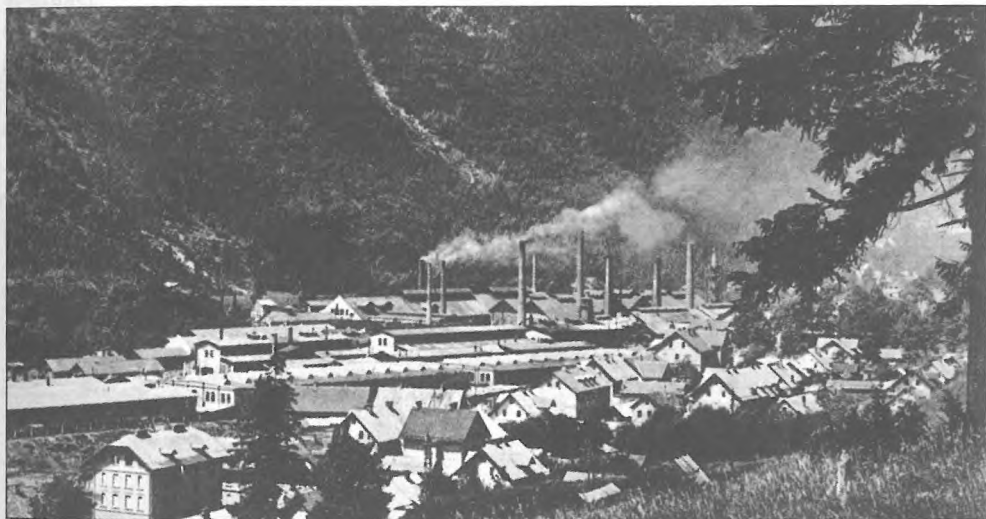
Prevratno leto 1918 je Slovencem prineslo številne spremembe, znašli so se v povsem drugačnih razmerah, kakršnih dotedaj niso bili vajeni. Nastopile so številne spremembe, ki so imele skupni imenovalec v "*slovenizaciji*" družbenega življenja. Enak proces, četudi je bil veliko manj viden, je potekal tudi na gospodarskem področju. Pridobitev politične moči je najprej omogočila kontrolo gospodarskih zmogljivosti na lastnih tleh, nov gospodarski prostor pa tudi pomnožitev gospodarske moči. Slovenski podjetniki so v novem okolju - meje so izločile dotedanjo ostro konkurenco - lahko začeli utrjevati svojo vlogo podjetnikov, veletrgovcev, industrialcev in finančnikov, prestopili so prag krajevne pomembnosti in na omejenem področju delujočih poslovnežev.

V prvih letih po nastanku nove države so v dolgotrajnem in dolgoročno potekajočem procesu utrjevanja in nadgrajevanja gospodarske moči ter dviga na višjo podjetniško raven odigrale pomembno vlogo "*nacionalizacije*" oziroma nostrifikacije gospodarskih subjektov na slovenskih tleh. Ta proces ni bil neka slovenska posebnost, temveč je bil značilen za srednjeevropske države, države

naslednice Avstro-Ogrske. Vse družbe, ki so imele centralo v tujini, so morale odpreti v Sloveniji svoje podružnice. V primeru, da so poslovale izključno na slovenskem ozemlju, pa so morale na to ozemlje prenesti tudi svoj sedež.

Najprej so tuja podjetja podvrgli sekvestru, to je državnemu nadzoru. Po vpisu sekvestra so se podjetja v lasti tujih državljanov lahko znebila državnega nadzora na več načinov. Njihovi lastniki so lahko spremenili svoje državljanstvo s prevzemom katerega od zavezniških držav ali pa so podjetje nacionalizirali s prevzemom jugoslovanskega državljanstva. Delniška družba v lasti tujcev se je nacionalizirala tudi tako, da so domače pravne ali fizične osebe prevzele večinski paket delnic (55%), tri četrtine delnic je moralo biti deponiranih pri domačem denarnem zavodu in tri leta pod zaporo. Če so ob tem še večino mest v upravnem svetu zasedali jugoslovanski državljani, je podjetje postalo domače in se štelo za jugoslovansko. V splošnem so bili učinki te akcije daleč od pričakovanj. Sodobniki so z obžalovanjem ugotavljali, da so bili Slovenci vse premalo pripravljeni in da si niso znali zagotoviti večinskega deleža najpomembnejših tovarn.

Potek dogodkov po letu 1918 pa ni omogočil samo dviga že uveljavljenih podjetnikov na višjo raven, kakor smo ravnokar spoznali, temveč je ustvaril tudi ozračje za pomnožitev podjetniških vrst v Sloveniji. Nagla številčna krepitev podjetniških vrst je bila posledica različnih dejavnikov, predvsem pa spremenjene vloge Slovenije v novem gospodarskem okolju. Slovenija je kot regionalno gospodarstvo tako rekoč čez noč postala gospodarsko in tehnološko najrazvitejši del novo nastale absolutno agrarne jugoslovanske države, pa čeprav je bila tudi Slovenija sama še vedno pretežno agrarna dežela.

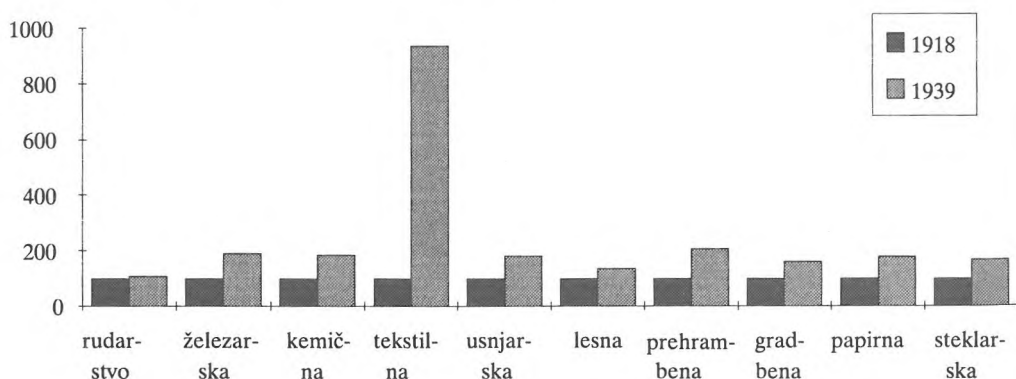

Kranjska industrijska družba, ki je bila lastnik železarne na Jesenicah, je bila ustanovljena leta 1869. Pred drugo svetovno vojno je veljala za najmodernejšo železarsko podjetje v Jugoslaviji, a tudi na Balkanu. V letu 1938 si je z delom v železarni zagotavljalo existenco 3.350 delavcev v proizvodnji in 315 v upravi. Plače delavcev v železarni so v povprečju znašale 67 dinarjev na dan in so bile najvišje v Jugoslaviji v okvirih železarske industrije.

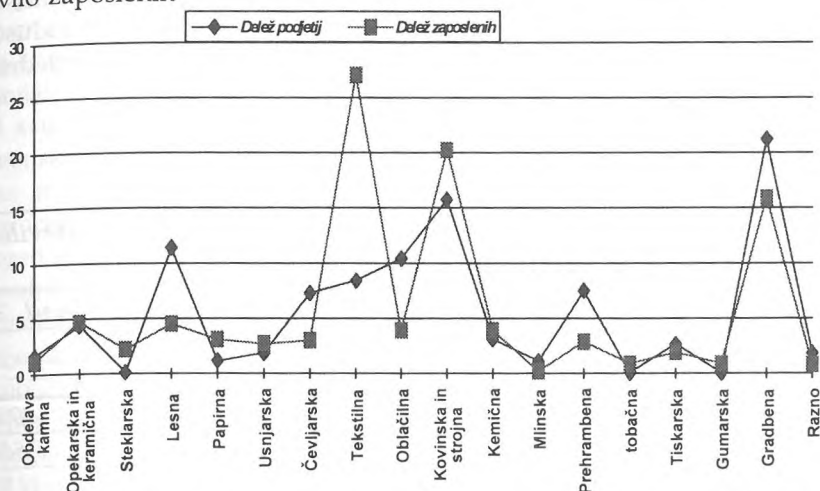
Dosedanje izvajanje nas uči, da so bili z nastankom nove države in novimi mejami, novim narodno-gospodarskim območjem, izločeni dotedanji močnejši tekmeči, vidnejše konkurence v jugoslovanskem prostoru, pa vsaj v začetnem obdobju ni bilo. Poleg tega se je odsotnosti konkurence pridružilo še hotenje, podprto z državno gospodarsko politiko, po hitrejši industrializaciji. Tu velja omeniti zaščitni carinski sistem, ki je v zadostni meri preprečeval vstop tujega blaga, predvsem potrošnega, na jugoslovansko tržišče. Tako je zavarovano notranje tržišče postalo bistveni spodbujevalec domačega podjetniškega udejstvovanja. V tem spletu okoliščin so v slovenskem primeru pomembno vlogo odigrali tudi že vzpostavljeni infrastrukturni pogoji.

Zasluga številnih *novih* podjetnikov, njihove aktivnosti in pridobitniškega duha, je bilo naglo spreminjanje gospodarske podobe Slovenije v jugoslovanskem gospodarskem prostoru. Slovenija je v letih do druge svetovne vojne v okolju liberalistične gospodarske politike doživela dotedaj nezabeležen industrializacijski sunek, ki ga lahko upravičeno imenujemo za ustanoviteljsko obdobje. Dota, ki so jo Slovenci v obliki tovarn prinesli v "jugoslovanski zakon", se je do druge svetovne vojne podvojila. Nagla rast, ko je tudi največ novo osnovanih tovarn odprlo vrata delavcem, je bila značilna za predkrizno prvo desetletje, natančneje rečeno za prvo polovico dvajsetih let. Krizna trideseta leta pa je označevala konsolidacija in umirjenější tempo napredovanja proti industrijski družbi. Poenostavljeno je mogoče zatrditi, da je bilo v prvem desetletju jugoslovanske države v Sloveniji vsako leto ustanovljeno približno 15 novih tovarn, v drugem desetletju pa le še 9 tovarn letno. Bežen izračun torej pokaže, da je v času do druge svetovne vojne v Sloveniji vsak mesec začela s proizvodnjo ena nova tovarna. Vzroke upada hitrosti industrializacije v tridesetih letih je iskati v posledicah velike gospodarske krize v letih 1930 do 1934 in v dejstvu, da se je medtem začela ali nadaljevala tudi industrializacija drugih jugoslovanskih predelov, kar je seveda upočasnjevalo slovenski tempo industrijskega razvoja. Za lažjo ponazoritev kvantitativnega poteka industrializacije in pomena posameznih panog, si bomo ogledali spodnji grafični ponazoritvi.

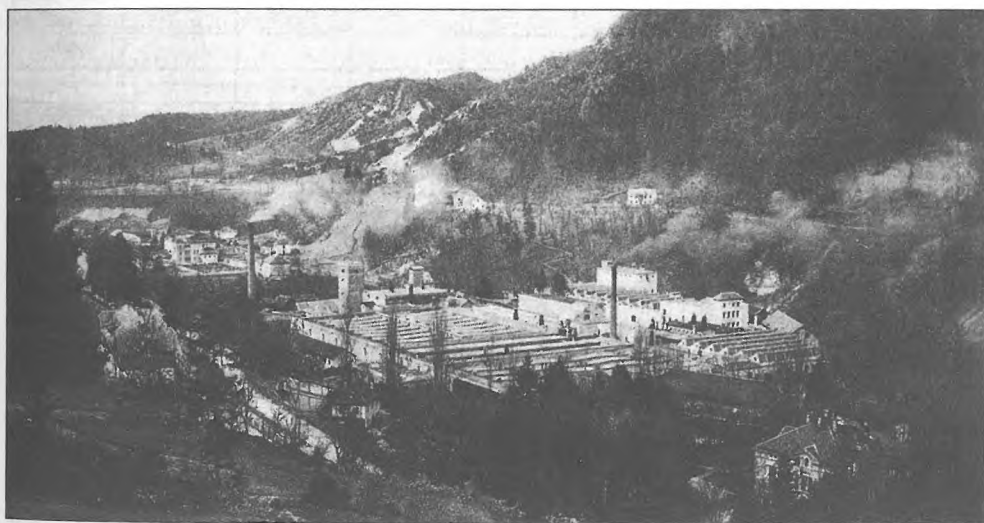
Rast slovenske industrije v obdobju med vojnama

Deleži posameznih industrijskih panog (%) glede na skupno število in skupno število zaposlenih

V času med vojnoma se je v Sloveniji najbolj razmahnila tekstilna industrija, število obratov se je v dvajsetih letih skorajda podeseterilo. Tako je tekstilstvo poleg lesno-predelovalne industrije in metalurgije, postalo ena najpomembnejših industrijskih vej v Sloveniji. Najmanjša rast je vidna pri rudarstvu, kar ni presenetljivo, saj je bila ta panoga že pred prvo svetovno vojno dobro razvita, obenem pa so njeno rast omejevali razpoložljivi naravni viri in razvoj v drugih predelih Jugoslavije. Značilnost slovenske, a tudi jugoslovanske industrializacije v tem času je bila torej nagla krepitev industrijskih zmogljivosti za proizvodnjo potrošnega blaga, ki ga je željno pričakovalo lačno jugoslovansko tržišče.

Med svetovnima vojnoma se je v Sloveniji razvijala predelovalna industrija, predvsem tekstilna. Centri tekstilne industrije so nastali v Mariboru, Kranju, medtem ko je bila bombažna predilnica in tkalnica Tržič (na sliki) starejša; nastala je sredi 19. stoletja.

Grafični ponazoritvi nam pravzaprav nudita samo del odgovora o kakovosti slovenske industrializacije med vojnama, prikazeta samo kvantitativni vidik, zunan našega zaznavnega obzorja pa ostane notranja struktura podjetij industrijskega značaja. Da bi odkrili tudi to dimenzijo, smo izdelali naslednjo preglednico, ki prikazuje velikostno strukturo podjetij z industrijskim značajem.

Struktura podjetij v posameznih industrijskih panogah

<i>Industrija</i>	<i>Struktura industrijskih podjetij glede na število zaposlenih delavcev</i>					
	<i>5-10</i>	<i>11-20</i>	<i>21-50</i>	<i>51-100</i>	<i>101-250</i>	<i>nad 250</i>
<i>Obdelava kamna</i>	30%	3%	30%	7,5%	2,5%	
<i>Opearska in keramična</i>	37%	10%	23%	17%	13%	
<i>Steklarska</i>						100%
<i>Lesna</i>	67,5%	17%	10,5%	3%	1,5%	0,5%
<i>Papirna</i>	11%	11%	17%	17%	33%	11%
<i>Usnjarska</i>	26,5%	13,5%	30%	16,5%	10%	3,5%
<i>Čevljarska</i>	66%	16%	11%	5%	1%	1%
<i>Tekstilna</i>	19%	16%	21%	10%	18,5%	15,5%
<i>Oblačilna</i>	72,5%	15%	6%	3,5%	3%	
<i>Kovinska in strojna</i>	59%	18%	12%	4%	3%	4%
<i>Kemična</i>	24%	24%	28%	12%	8%	4%
<i>Mlinska</i>	83%	11%	6%			
<i>Prehrambena</i>	71%	11%	14%	1,5%	2,5%	
<i>Tobačna</i>						100%
<i>Tiskarska</i>	35%	25,5%	23%	9,5%	7%	
<i>Gumarska</i>						100%
<i>Gradbena</i>	37%	24%	20%	13%	5%	1%
<i>Razno</i>	46,5%	25%	21,5%	7%		
<i>SKUPAJ</i>	50%	18%	16%	7,5%	5,5%	3%

Podrobnejši vpogled v strukturo podjetij glede na število zaposlenih delavcev pokaže, da je so bila podjetja v Sloveniji pred drugo svetovno vojno majhna, celo zelo majhna, kajti kar polovica podjetij je imela največ do deset zaposlenih. Pri nadaljnji členitvi je opazno dejstvo, da so bila krepkeje zastopana še t.i. srednja podjetja, kar seveda velja za slovenske razmere. Ta podjetja, ki so imela do petdeset zaposlenih, so v skupnem deležu slovenskih podjetij industrijskega značaja predstavljala 34%, pri čemer je bila približno polovica takih, ki niso imela več kot dvajset zaposlenih, polovica pa med dvajset in petdeset delavcev. Torej kar 84% slovenskih podjetij ni zaposlovalo več kot petdeset delavcev. Preostala podjetja lahko pogojno uvrstimo med velika podjetja, njihova nadaljnja struktura kaže, da jih je 7,5% zaposlovalo do sto delavcev, dobra petina vseh slovenskih podjetij je dajala zaslužek do 250 delavcem. Vse, kar je presegalo to mejo, pa je v slovenskih razmerah pomenilo že zelo velika podjetja. Takih pa je bilo v predvojni Sloveniji samo 3%.

Razdrobljena struktura podjetij pa ni bila enakomerno razporejena med posameznimi panogami. Tu obstaja tesna korelacija med hitrejšo industrializacijo posameznih panog in razdrobljenostjo, pri čemer seveda obstajajo tudi izjeme. V tem oziru velja izpostaviti steklarsko in tobačno industrijo ter industrijo gume in gumijastih izdelkov, kjer so se vsa podjetja uvrščala v najvišjo kategorijo s prek 250 zaposlenimi. Resnici na ljubo pa je treba poudariti, da so bile te panoge v slovenskem gospodarstvu zastopane vsaka le z eno tovarno. Najmanj razdrobljeno strukturo, z največjim deležem velikih podjetij, so imele tiste panoge, kjer je proces industrializacije že v prejšnjih obdobjih ali med obema vojnama najbolj napredoval. Kot značilne velja izpostaviti papirno in tekstilno ter le deloma industrijo gradbenega materiala. Nasprotno pa velja za tiste panoge, kjer se je industrializacijski proces uveljavil kasneje ali pa je bil bolj počasen. V to kategorijo se je uvrščala večina panog, izpostavimo pa naj le tiste, kjer je bila razdrobljenost daleč največja. V primeru lesne, čevljarške, oblačilne, kovinske in strojne, mlinske ter prehranske industrije je bila tako s stališča obsega zaposlenih najbolj razdrobljena struktura, kjer je bil delež najmanjših podjetij, ki niso imela več kot deset zaposlenih, najmanj 60%, največkrat pa dvotretjinski, če ne celo več. Preostale panoge, ki jih nismo poimensko našeli pa so imele bolj uravnoteženo strukturo, prevladovala so srednja podjetja.

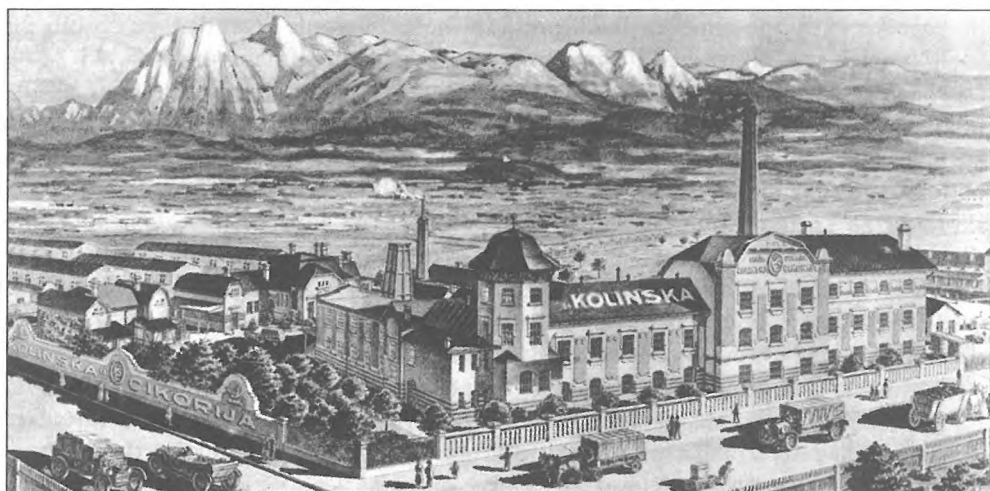
Tako razdrobljena podjetniška in gospodarska struktura je bila posledica splošnih gospodarskih in finančnih razmer. Stopnja industrializacije je bila še na začetku, doživela je komaj prvi naglejši pospešek, ki smo ga opredelili kot ustanoviteljsko obdobje. Poleg tega je zelo pomemben vidik, ki je bil tudi v obdobju med vojnama še naprej pereč, pomanjkanje kapitala, saj domači podjetniki kot posamezniki, razen redkih izjem, niso razpolagali z večjimi vsotami, da bi že na začetku širokopotezno zastavili podjetniško poslovanje. Zaradi tega so bili pri vseh ambicioznejših projektih prisiljeni v združevanje finančne moči, ki so jo črpali ali iz lastnih prihrankov in iz bančnih kreditov ali pa so za financiranje novih naložb navdušili banke, ki so pristopile z ustreznim deležem. Tovrstno združevanje sredstev je seveda narekovalo tudi organizacijsko podobo podjetij. V obdobju med vojnama se je najbolj pomnožilo število družb z omejeno zavezo, skorajda za štirinajstkrat. Število delniških družb pa je v primerjavi s to rastjo skromno naraslo, samo za trikrat. Malo pa je naraslo število osebnih podjetij.

Na podlagi dosedaj predstavljenih podatkov lahko zaključimo, da je bil v tem času za Slovenijo značilen mali podjetnik, ki je največkrat stal na čelu družbe z omejenim jamstvom s skromnim številom zaposlenih. To je bil tipični slovenski podjetnik, ki ga je bilo v slovenskem gospodarskem vsakdanu pred drugo svetovno vojno mogoče največkrat srečati. Dvopolnost gospodarske strukture Slovenije je bila zelo izrazita, na eni strani množica majhnih podjetij, na drugi strani pa sorazmerno majhno število kapitalsko krepkih, ki so zaposlovala znatnejše število delavcev.

Taka gospodarska struktura nam tudi pojasnjuje izključno usmerjenost slovenske industrije v jugoslovanski gospodarski prostor. Veliko povpraševanje na domačem, carinsko precej zaščitenem trgu, je namreč omogočalo gospodarsko življenje množici podjetnikov, tako da niso imeli potrebe po iskanju novih tržišč zunaj jugoslovanskih meja. Nasprotno, povpraševanje je bilo tako veliko, da je

dopuščalo prostor tudi podjetnikom iz drugih držav, ki so v sodelovanju z domačimi investirali v slovensko okolje in tako dajali dodaten pospešek slovenskemu podjetništvu. Tukaj velja opozoriti, da je sodelovanje s tujim kapitalom bilo in ostalo domena že pred prvo svetovno uveljavljenih podjetnikov in gospodarstvenikov, kar ni presenetljivo, saj so razpolagali s kapitalom (banke), obenem pa so imeli informacije in ustrezne poslovne stike.

V okoliščinah, ko so jugoslovanske vlade zaradi nerazvitosti, absolutno agrarnega značaja države, ob velikem pomanjkanju kapitala, industrijskih obratov in industrijskih izdelkov, pospeševale dotok tujega kapitala, tuje investicije in prenos tuje tehnologije v domače gospodarstvo, se je Slovenija je v tem času zaradi svojih infrastrukturnih prednosti izkazala za precej mamljivo okolje za tuje investitorje. Ponujeno priložnost so najbolj marljivo izkoristili avstrijski in češki podjetniki. Navedene okoliščine so imele za posledico, da je bil delež tujega kapitala v slovenskem gospodarstvu znaten, pred drugo svetovno vojno je tako obsegal tretjinski delež. Znatne so bile tudi neposredne avstrijske in češke naložbe v slovensko industrijo, pri čemer je zelo izstopala tekstilna industrija. S finančnimi investicijami, prenosom tehnologije in preselitvijo proizvodnje v Slovenijo so avstrijski in češki podjetniki reševali problem prevelikih zmogljivosti doma in obenem zadovoljevali potrebe jugoslovanskega trga. Lastniška struktura podjetij v slovenski tekstilni industriji nam govori, da je bilo v letu 1935 kar 70% tovarn v tuji lasti. Prednjačili so češki investitorji, ki so bili lastniki 40% tekstilnih tovarn, s polovico manjšim deležem pa so jim sledili avstrijski podjetniki. V tekstilni industriji so nastopali tudi poljski poslovneži, na našem prostoru sta tako obratovali dve tovarni v lasti poljskih državljanov.

*Kolinska, tovarna kavinih primesi, je bila ustanovljena leta 1909.
Bila je podružnica tovarne iz češkega kraja Kolin, po katerem ima tudi ime.
Leta 1925 je postala slovensko podjetje.*

Analiza podjetnosti v obdobju med vojnama bi ostala nedokončana, če ne bi vključili še teritorialne razprostranjenosti slovenske industrije. Tudi tukaj se nam

pokaže izrazita neuravnoteženost, kajti množica novih podjetnikov je svoje obrate postavljala v pretežni meri v urbane kraje, ki so se lahko ponašali z urejenimi komunikacijami (ceste, železnice, telekomunikacije) in urejeno energetske oskrbo. Torej so pri izbiri lokacije, da bi zmanjšali zagonske stroške, poskušali sebi v prid izrabiti obstoječe infrastrukturne naprave. Tako ne preseneča osredotočenost v nekaj večjih centrih, kajti šlo je za značilnost, ki se je vzpostavila že pred prvo svetovno vojno in se je z nadaljevanjem industrializacije po letu 1918 še utrdila. Natančnejša razmerja, ki naj ilustrirajo ravnokar izrečeno trditev, so razvidna iz spodnjega tabelarničnega pregleda, ki upošteva kraje, v katerih je bilo več kot 1000 prebivalcev zaposlenih v industrijskih obratih.

Deleži industrijskih zmogljivosti v krajih s prek 1000 zaposlenimi v industriji

	A	B	C	D	E	F	G
<i>Maribor</i>	15,3%	13,6%	15,4%	18,2%	13,9%	17,0%	27,9%
<i>Ljubljana</i>	28,5%	28,2%	30,5%	30,5%	29,5%	23,8%	9,3%
<i>Kranj</i>	3,7%	2,3%	5,4%	3,9%	4,9%	3,4%	11,6%
<i>Celje</i>	5,9%	6,3%	6,5%	3,1%	6,5%	7,9%	4,6%
<i>Jesenice</i>	1,3%	1,4%	1,0%	0,8%	0,8%	-	2,3%
<i>Tržič</i>	1,7%	1,7%	1,0%	1,1%	4,1%	-	4,6%
<i>Hrastnik</i>	0,2%	0,1%	-	-	-	1,1%	2,3%
<i>Kamnik</i>	0,9%	0,7%	1,7%	0,4%	0,8%	-	4,6%

A- Delež v celotnem številu slovenskih industrijskih obratov

B- Delež podjetij s 5-10 zaposlenimi od skupnega števila podjetij te kategorije

C- Delež podjetij z 11-20 zaposlenimi od skupnega števila podjetij te kategorije

D- Delež podjetij z 21-50 zaposlenimi od skupnega števila podjetij te kategorije

E - Delež podjetij z 51-100 zaposlenimi od skupnega števila podjetij te kategorije

F - Delež podjetij s 101-250 zaposlenimi od skupnega števila podjetij te kategorije

G - Delež podjetij s prek 250 zaposlenimi od skupnega števila podjetij te kategorije

Tako ni presenetljivo, da se je glavnina slovenske industrije naselila ob železnici ali v njeni neposredni bližini, hkrati pa se je tudi osredotočala v nekaj središčih, pri čemer velja izpostaviti Ljubljano, Maribor, Celje in Kranj. V teh mestih je industrija dajala kruh več kot 1000 družinam. Treba je poudariti, da je industrija zaposlovala tisoč in več delavcev tudi na Jesenicah, v Tržiču, Hrastniku in Kamniku, vendar pa je šlo tam za enostransko strukturo, kjer je bila ena velika ali največ dve veliki tovarni. Pred drugo svetovno vojno sta bila Ljubljana in Maribor najpomembnejši industrijski središči, kjer je bilo največ podjetij in tudi največ zaposlenih. Seveda pa sta se po svoji strukturi zelo razlikovala. Za Ljubljano, ki je bila obenem tudi politični, kulturni in finančni center Slovenije, je bila značilna uravnovežena gospodarska struktura, težišče podjetnosti je bilo na malih in srednjih podjetjih. Nekoliko drugačno sliko pa nam kaže Maribor, kjer je bila osredotočenost industrije v večjih obratih, z več kapitala in večjim številom delavcev, veliko bolj zaznavna, kakor v Ljubljani. Kranj in Celje sta nekoliko

odstopala od te slike tako po pomembnosti, številu zaposlenih in strukturi. V splošnem pa je mogoče reči, da se je Kranj po svoji strukturi bolj približeval mariborskim razmeram, nasprotno pa je bila za Celje značilna večja uravnoteženost gospodarske strukture.

Za navedena industrijska središča je mogoče zatrditi, da so s svojo gospodarsko strukturo stregle povpraševanju na širšem območju. Velika podjetja so bila usmerjena v pretežni meri na jugoslovanski trg, njihove zmogljivosti so bile take, da so jim bili slovenski okviri pretesni. Množica srednjih in majhnih podjetij je delovala pretežno na slovenskem ozemlju, ali še bolj ozko, zadovoljevala je povpraševanje na lokalni ravni. Na tej točki so se izenačevala z majhnimi podjetji zunaj industrijskih središč, za katera lahko z gotovostjo zatrdimo, da so bila glede prodaje izdelkov izrazito lokalno usmerjena.

LITERATURA

- Od kapitalizma do kapitalizma: izbrane zamisli o razvoju slovenskega gospodarstva v XX. stoletju. Ur. Neven Borak, Žarko Lazarevič, Jože Princič. Ljubljana 1997.
- Jože Šorn: Slovensko gospodarstvo v poprevratnih letih 1919-1924. Ljubljana 1997.
- France Kresal: Zgodovina socialne in gospodarske politike v Sloveniji od liberalizma do druge svetovne vojne. Ljubljana 1998.
- Prevrati in slovensko gospodarstvo v XX. stoletju (1918-1945-1991). Ur. Neven Borak, Žarko Lazarevič. Ljubljana 1996.
- Žarko Lazarevič: Slovensko gospodarstvo v prvi Jugoslaviji. Korak k industrijski družbi: zgodovinski viri. Ljubljana 1997.